

Vijfendertig jaar BMP in Mezendreef

Deel II - Niet-jaarlijkse soorten

Franklin Tombeur

Foto: J. Stolk

Langs de randen van het proefvlak komt de lage onderbegroeiing beter tot ontwikkeling en dat is gunstig voor soorten als Zwartkop, Winterkoning en Heggenmus.
Foto: F. Tombeur.

Sinds 1984 heeft de auteur jaarlijks een proefvlak geïnventariseerd op basis van de uitgebreide terreinkarteringsmethode. Het project is een onderdeel van het langlopend broedvogelmonitoringsproject voor alle soorten (BMP-A) van Sovon. Het inventarisatiegebied ‘Mezendreef’ is een polderbosje met een oppervlak van 4,5 ha. Het is gelegen in de Zuiddorpepolder Noorddeel langs de Ouderpolderseweg bij Zuiddorpe (gem. Terneuzen), die ook langs de grens tussen Zeeuws-Vlaanderen en Vlaanderen loopt.

Franklin Tombeur heeft de resultaten voor de periode 1984-2018 samengevat in een verslag. Het eerste deel daarvan is verschenen in *het Vogeljaar* 68(4):147-155. In dat eerste deel werd de werkwijze besproken en de resultaten van het onderzoek voor de algemene, jaarlijks aangetroffen soorten in de periode van 1994-2018. In dit tweede en laatste deel komen de overige categorieën aan de orde.

Jaar	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1991	1996
Aantal	9	10	4	4	3	3	1	1

Tabel 1 - Het aantal territoria van de Fitis van 1984-'96.

Voormalige soorten

Zomertortel

De tragedie van de Zomertortel *Streptopelia turtur* is onder vogelaars alom gekend (Van Turnhout 2018). De grafiek voor Mezendreef spreekt boekdelen. De soort is verdwenen.

Matkop

De Matkop *Poecile montanus* is een holenbroeder die ook landelijk flink wat pluimen laat. De landelijke stand is sinds 1990 gehalveerd en daarvoor worden verscheidene oorzaken gemeld (Bult 2018). Nochtans ontbreekt het in Mezendreef niet aan geschikte nestgelegenheid (rotte bomen). De soort zou een voorkeur hebben voor jong bos en dit is hier niet (meer) het geval. Ook samen leven met Kool- en Pimpelmezen en Grote Bonte Specht zou problematisch zijn (Bult 2018).

Fitis

De achteruitgang van de Fitis *Phylloscopus trochilus* – de bekende zanger – mag dan al een tijdje aan de gang zijn in gans Europa; over de oorzaken is het nog gissen. Maar wat zich in Afrika

afspeelt, speelt zeker mee (Bijlsma 2018). In Mezendreef komt de soort al lang niet meer voor (Tabel 1).

Tuinfluit

De Tuinfluit *Sylvia borin* is een soort die lichtrijk jong bos verkiest, hetgeen in Mezendreef reeds lang het geval niet meer is. Met het ouder worden van bos is er ook elders ten lande een daling van de dichtheid vastgesteld (Vogel 2018). Vindt de Tuinfluit nog wel voldoende voedsel in zo’n ‘uitgeleefd’ bosje?

Zanglijster

De Zanglijster *Turdus philomelos* maakt een opmerkelijke evolutie door als men de grafiek bekijkt. Wat kan hier aan de hand zijn? Voedselgebrek? Gebrek aan nestgelegenheid? Deze afname loopt wel parallel met een afname in gans Zeeland (Jonkvorst 2018).

Grote Lijster

De Grote Lijster *Turdus viscivorus* is een flinke zangvogel die jaarlijks in de periode van 1984 tot en met 2000 één territorium bezette. Uitzonderingen waren de jaren 1992 en 1999. Daarna was er nog slechts éénmaal in 2006 een geval. Sindsdien is deze soort verdwenen. Dit loopt parallel met de landelijk vastgestelde afname en kan onder meer te maken hebben met habitatverlies en -verslechtering (Ottens 2018).

Ringmus

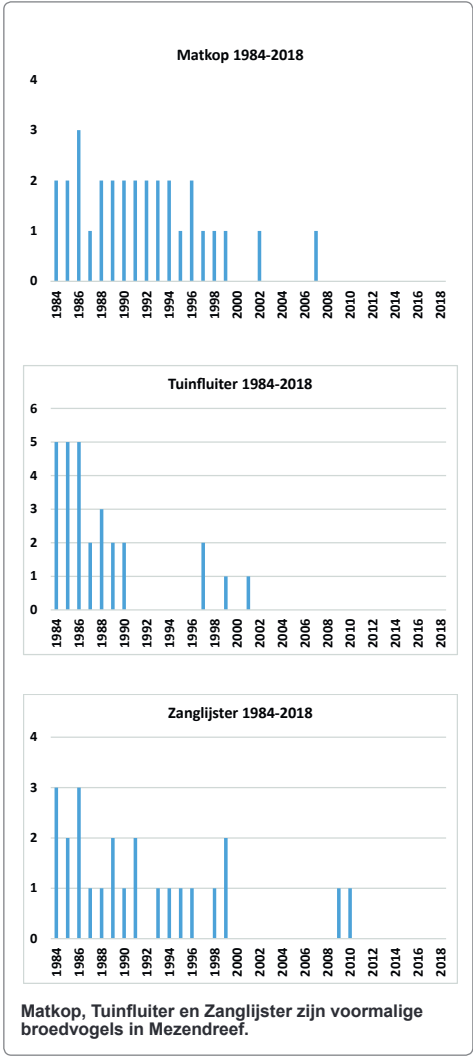
De Ringmus *Passer montanus* verdween na 1997 als broedvogel (Tabel 2). De territoria waren steeds gelegen aan de oostrand van het proefvlak. Het is een akkervogel die het slecht doet (Maréchal 2004) en landelijk tussen 1990 en 2015 gehalveerd is (Boele et al. 2017, Vergeer 2018). Voedselgebrek (onkruidzaden en insecten) zou de belangrijkste oorzaak zijn¹. Lastig te inventariseren.

Spreeuw

De Spreeuw *Sturnus vulgaris* was tot en met 1996 jaarlijks met één, soms eens met twee of drie territoria, present. Vaak was dat in het hetzelfde nesthol, in een Canadapopulier. Dan echter twintig jaar niks meer, maar er was er

Jaar	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1993	1997
Aantal	1	4	4	4	3	2	1	1

Tabel 2 – Het aantal territoria van de Ringmus van 1984-’97.

opnieuw één in 2016. Ook landelijk doet de Spreeuw het niet zo goed meer. Vermoedelijk is een combinatie van intensivering van de landbouw, predatiedruk, habitatverlies en dergelijke meer de oorzaak (Altenburg 2018).

Onregelmatige soorten

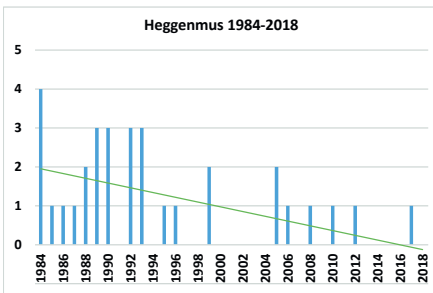
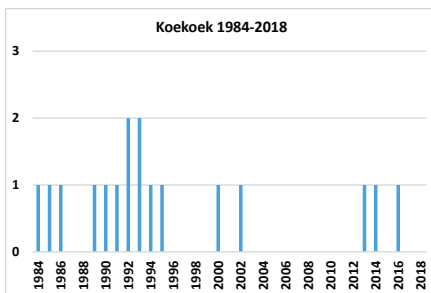
Koekoek

De Koekoek *Cuculus canorus* had telkens twee territoria in 1993 & 1994. Deze zijn zelfs niet uit te sluiten als dubbel telling, gelet op de vaak lastig te interpreteren veldgegevens (grote territoria). Landelijk en dan vooral op het boerenland, is de stand al sinds de jaren negentig

¹ Zie <https://www.naturetoday.com/intl/nl/nature-reports/message/?msg=23154>.

De roep van een broedende Koekoek is, evenals op heel veel plaatsen, ook in Mezendreef al lang niet meer te horen, maar het was hier in de onderzoeksperiode een onregelmatige soort. Foto: Bennie van den Brink.

Koekoek en Heggenmus broeden onregelmatig in Mezendreef.

van de vorige eeuw afgenomen. De oorzaak daarvan is niet duidelijk (Foppen 2018). In Mezendreef is dat niet anders. De afname van waardvogels zal er wel voor iets tussen zitten.

Heggenmus

Met de lage trefkans van deze stiekemerder verwondert het niet dat er bij de Heggenmus *Prunella modularis* wel eens een jaar openvalt, maar het verbrokkelde patroon van de laatste twintig jaar moet een andere oorzaak hebben. Het is echter gissen.

Zeldzame en toevallige soorten

Wilde Eend

De Wilde Eend *Anas platyrhynchos* is hier een toevallige soort. Het betreft willekeurige nestvondsten in 1987, 1998, 2002, 2003 (2) & 2017, die steeds langs de vaste route zijn aangetroffen. Ik vermoed dat er wel in meer jaren nesten werden gebouwd, maar dat die nesten gemist zijn. Het zijn bodemnesten, meestal onder bramen, waarvan de legsels al bij het volgend bezoek verdwenen waren. Predatie door de Vos is waarschijnlijk.

Buizerd

De Buizerd *Buteo buteo* had één territorium in 1995, 1999, 2004, 2009, 2010, 2014, 2017 en 2018. Deze gevallen hebben betrekking op de aanwezigheid van een nest (vaak in dezelfde nestboom) en eventuele waarnemingen van broedende, alarmerende of afvliegende vogels. In sommige jaren waren zij weggepest door Zwarte Kraaien. Resultaten worden verzameld door de werkgroep Roofvogels Zeeland (coördinator H. Castelijns)². De Bui-

²) Zie: <https://www.roofvogelszeeland.nl/>

zeldzaam staat in de streek onder druk vanwege stroperij en afschot.

Bosuil

De Bosuil *Strix aluco* is een geval apart. Uit 1985 ligt een waarneming voor van een individu tussen de datumgrenzen. Daarna nooit meer waargenomen. In 2012 werd een nestbak geplaatst in het kader van een streekonderzoek naar Bosuilen. Het bezit van deze kast wordt sindsdien jaarlijks betwist door zowel de Bosuil als de Kauw. Uit 2014 en 2017 liggen geen waarnemingen voor, wel uit 2013, 2015, 2016 en 2018. Broedsucces wordt gemonitord door de werkgroep Roofvogels Zeeland. De aanwezigheid van deze beide soorten is een artefact.

Ransuil

De Ransuil *Asio otus* had territoria in 1986, 1989, 1993, 1994 & 1999. Dat is afgeleid uit zichtwaarnemingen en avondbezoeken (bedelende jongen). Een verklaring voor het wegblijven sindsdien vind ik niet.

Groene Specht

De Groene Specht *Picus viridis* had één territorium in 1998, 1999, 2007 & 2012. Het betreft hier waarnemingen in het proefvlak

De Ransuil is een toevallige soort in Mezendreef, maar er was eind jaren negentig van de vorige eeuw vijfmaal een territorium.
Foto: Jelle de Jong.

Het weids landschap dat ten zuiden van het proefvlak ligt, aan de Belgische zijde van de grens, vormt een contrast met het onderzoeksgebied.
Foto: F. Tombeur.

sensu stricto maar van een broedgeval was nooit sprake. Deze soort houdt er een groot territorium op na en is in de wijde omgeving geen zeldzaamheid.

Staartmees

De Staartmees *Aegithalos caudatus* had territoria in 1992, 1994, 1997, 2000 (2), 2003 en 2013. Mogelijk hebben de waarnemingen – binnen de datumgrenzen – eerder te maken met broeden in de erfbeplanting van een aanpalend bedrijf dan met een ‘broedgeval’ in Mezendreef.

Overige toevallige soorten

De **Torenvalk** *Falco tinnunculus* had een broedgeval in 1990 (wild nest), **Wielewaal** *Oriolus oriolus* in 1984 en 1988, **Spotvogel** *Hippolais icterina* in 1984 (2) en 1986, **Braamsluiper** *Sylvia curruca* in 1996, **Grasmus** *Sylvia communis* in 1984 en 1989, **Nachtegaal** *Luscinia megarhynchos* in 1985, **Huisemus** *Passer domesticus* in 1992 en 1994 en de **Groenling** *Chloris chloris* in 1984 (2) en 1985.

Allicht gaat het om toevallige gevallen, hoewel het opmerkelijk is dat het allemaal gevallen zijn uit de eerste tien jaar van de monitoring.

De Boomkruiper had in 1984 een territorium maar was daarna zestien jaar afwezig. Nu is hij toch weer één van de nieuwe soorten.

Foto: H. Fiolet.

Bladval belemmert het ontkiemen van onderbegroeiing en dat betekent: geen zangers!

Foto: F. Tombeur.

Hoewel dit soort bosjes geschikt lijken voor de Matkop, staat deze soort nu op het lijstje van de in Mezendreef verdwenen soorten. Foto: F. Tombeur.

Nieuwe soorten

Kauwen *Coloeus monedula* bezoeken of bezetten de bosuilkast in 2013, 2014, 2017 en 2018. Ook in 2012 en 2016 (med. H. Casteleijns). Zonder deze kast is er geen sprake van territoria in Mezendreef!

De **Boomkruiper** *Certhia brachydactyla* is een beetje een geval apart. Al in 1984 was er een territorium. Misschien een achtergebleven zwerver van de vorige winter? Waarna hij pas in 2001, na zestien jaar afwezigheid, weer opduikt. Daarna opnieuw drie jaar verdwenen om vanaf 2005 – maar niet in 2016 – steeds één tot twee territoria te bezetten. In 2007 zelfs drie. De soort kan vanwege roep- en zangactiviteiten moeilijk gemist worden, zodat het beeld wel klopt met de realiteit. Maar de vraag waarom de soort 16 jaar afwezig was en daarna ook nog eens drie jaar weg bleef blijft onbeantwoord. Lijkt op weg naar een vaste waarde in Mezendreef.

Tot slot

Langlopend onderzoek geeft meer kans op het naar boven spitten van trends en verduidelijking en is eigenlijk nooit saai en nooit af. Veel soorten waarvan we nooit gedacht hebben dat we er ons zorgen over moesten maken zijn nu kwetsbaar, bedreigd verdwenen. Voor wie lang in het veld loopt is dit een behoorlijke ontzuivering. Maar wat kan allemaal de oorzaak zijn van deze veranderingen? ... En in hoeverre kloppen mijn cijfers met de realiteit?

Tal van landelijke trends zijn ook terug te vinden in Mezendreef met enkele cassante gevallen zoals Zomertortel, Fitis en Matkop. Maar de resultaten roepen meer vragen op dan antwoorden. Welke rol speelt de aanwezigheid van de Bosuil voor soorten als Merel, Gaai, Spreeuw...? Het aandeel vogels in het prooienspectrum is aan de hand van braakballenonderzoek van Bosuilen in bosgebied

Aanvullende informatie is te vinden op internet:

- <https://www.chat-biodiversite.fr/>
- <https://www.natuurpunt.be/nieuws/overleeft-merel-nog-een-uitbraak-van-het-usutuvirus-20180723>
- <https://www.theguardian.com/environment/2019/nov/07/turtle-dove-flies-towards-extinction-numbers-halve-uk>

9,5% (Mooij), bij Donkers (2018) 18,37%. Henk Castellijns vond in 2015 in de omgeving van het nest plukresten van Houtduif en Zanglijster. Of Eksters van invloed zijn op de achteruitgang van andere vogelsoorten is niet duidelijk (Maréchal 2002). Bosveroudering heeft zijn invloed op de heterogeniteit en de dichtheden van de avifauna (Philippona et al. 1983) maar is moeilijk in kaart te brengen. Vogels kunnen Mezendreef ook mijden vanwege predatierisico. Al te weinig houden wij rekening met wat er rond zo'n klein bosje gebeurt. Mezendreef mag dan als polderbosje deel uitmaken van wat je als een mozaïek-landschap kan omschrijven, dat daar toch soorten als Zanglijster, Grote Lijster, Tuinfluiter en Ringmus zijn verdwenen moet eerder op die schaal

bekeken worden. Ook in dat soort half-open landschappen doen heel wat soorten het minder goed. Scheuren, ontwateren, spuiten, braak, gewaswisseling; wat is de impact op een aantal soorten die voedsel zoeken buiten Mezendreef (Opdam 1983, Simms 1990)? Voedselgebrek zou wel eens vaker de oorzaak kunnen zijn voor de achteruitgang. En wat met de tendens om alles clean te hebben ook in het buitengebied – vrij van (on)kruid, (on)gedierte... – het te netjes willen omspringen met het landschap, de ontsmettingsmanie, het reguleren van aantallen... Hoe breng je in rekening dat er 50% minder insecten zijn³, dat er steeds meer zachte winters zijn, plensbuien en hittegolven, verdroging?

■ F.L.L. Tombeur, Brusselsesteenweg 420, 9050 Ledeberg, België, e-mail: franklin.tombeur@skynet.be.

LITERATUUR:

- Altenburg, J.F. (2018):** Spreeuw *Sturnus vulgaris*. In: Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018:488-489, Vogelatlas van Nederland. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.
- Bijsma, R.G. (2018):** Fitis *Phylloscopus trochilus*. In: Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018: 442-443, Vogelatlas van Nederland. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.
- Boele, A., J. van Bruggen, F. Hustings, K. Koffijberg, J.W. Vergeer & T. van der Meij (2017):** Broedvogels in Nederland in 2015. Sovon-rapport 2017/04. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Bult, H. (2018):** Matkop *Poecile montanus*. In: Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018: 414-415, Vogelatlas van Nederland. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.
- Donkers, H. (2018):** Voedsel en terreingebruik van de Bosuil in de Rucphense bossen en Visdonk. Limosa 91(2): 49-60.
- Foppen, R. (2018):** Koekoek *Cuculus canorus*. In: Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018, Vogelatlas van Nederland: 336-337. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.
- Jonkvorst, R. (2018):** Zanglijster *Turdus philomelos*. In: Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018. Vogelatlas van Nederland: 498-499. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.
- Maréchal, P. (2002):** Eksters (*Pica pica*) Tussen weten en denken te weten. *het Vogeljaar* 60(6):243-253.
- Maréchal, P. (2004):** De Huismus '*Passer domesticus*' krijgt veel aandacht, maar hoe staat het met de Ringmus '*Passer montanus*'? *het Vogeljaar* 52(6):243-249.
- Mooij, J.H. (1982):** De Bosuil. Kosmos, Utrecht/Antwerpen.
- Opdam, P.F.M. (1983):** De ecologie van bosvogelgemeenschappen. *het Vogeljaar* 31(2):66-73.
- Ottens, H.-J. (2018):** Grote Lijster *Turdus viscivorus*. In : Sovon Vogelonderzoek Nederland. **Philippona, J., J. Kalkhoven & P. Opdam (1983):** De betekenis van vegetatiekenmerken voor bosvogelgemeenschappen. *het Vogeljaar* 31(2):74-88.
- Simms, E. (1990):** Woodland Birds, Bloomsbury Books, London.
- Turnhout, C. van (2018):** Zomertortel *Streptopelia turtur*. In: Sovon Vogelonderzoek Nederland. **Vergeer, J.-W. (2018):** Ringmus *Passer montanus*. In : Sovon Vogelonderzoek Nederland. Vogelatlas van Nederland: 524-526. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.
- Vogel, R. (2018):** Tuinfluiter *Sylvia borin*. In: Sovon Vogelonderzoek Nederland. Vogelatlas van Nederland: 468-466. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.

³⁾ Zie: <https://www.natuurpunt.be/nieuws/10-jaar-tijd-tot-de-helft-minder-insecten-20191113>.